

will fully create an opportunity for the authors of scientific and practical works to use. In recent years, many scientific works have been created on the typological-comparative method of studying languages of different systems.

SOCIALLÍQ TARMAQLARDÍN PAYDA BOLÍWÍ HÁM ONÍN TÚRLERI

Dauletmuratov Taxir Piratdinovich – *oqıtıwshı*

Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filiali

Tayanch so‘zlar: jurnalistika, axborot, ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy kommunikatsiya vositalari, internet, video tasvir, audio yozuv, foto tasvir, muloqot vositasi, veb-sayt.

Ключевые слова: журналистика, информация, социальные сети, средства массовой коммуникации, интернет, видеозапись, аудиозапись, фотография, средство общения, веб-сайт.

Key words: journalism, information, social networks, mass communication media, internet, video recording, audio recording, photography, communication tool, website.

Búgingi kúnde zamanagóy gálaba kommunikatsiya quralları jedel rawajlanıwı menen jáhán media maydanında óz ornına iye bolıp barmaqta. Usınday gálaba baylanıs qurallarınan biri – sociallıq tarmoqlar bolıp esaplanadı. Sociallıq tarmoqlar házirgi zaman civilizatsiyasınıń áhmiyetli informaciya deregi bolıp, kúndelikli turmısımızdın ajıralmas bir bólegine aylanıp úlgerdi. Óytkeni, búgingi kúngi esap-sanaqlarğa bola, 2024-jıldın aqırına shekem dúnyada internet paydalanıwshılarınıń sanı 5,5 milliardqa jetken, dep xabar beredi SNS (Social Networking Service – Sociallıq tarmaq xızmeti) málimleme agentligi [1]. Yaǵnıy, dúnya xalqınıń 68 % sociallıq tarmoqlardan paydalanadı.

XX ásir aqırı hám XXI ásirdeń baslarında internetke kiriwshilerdeń kópshilik bólegi, tiykarınan, chatlardan paydalanıp, jámiyetlik áhmiyetke iye bolmaǵan turmıshlıq gáp-sózler menen internette otırar edi. Bul chatlar búgingi kúнге kelip, keń imkaniyatlarğa iye bolǵan arnawlı saytlar hám sociallıq tarmoqlarğa aylandı. Biz sociallıq tarmoqlarğa hár kúni keminde eki-úsh saat waqıt sarplaymız: jumısımız barısındaǵı maǵlıwmatlardı almasamız, jazıwlar basıp shıǵaramız, fotosúwretler almasamız, doslarımızdın xabarlarına múnásibet bildiremiz, videokórnisler, audio jazıwlar jiberiw imkaniyatına iyemiz. Bulardan tısqari, doslar arttırıw, bir pikirge iye bolǵanlar ushın túrli toparlarğa aǵza bolıw sıyaqlı qolaylıqlar da bar. Qullası, internet hám sociallıq tarmoqlar jámiyettegi hár bir tarawdın, mákeme hám shólkemlerdeń iskerliginde eń áhmiyetli qural sıpatında xızmet etpekte.

Sol sebepli de sońǵı jılları sociallıq tarmoqlar puqaralıq jámiyetdeń dástúriy formaların tek gána ózgerтип qoymastan, al jaqın keleshektegi jańasha kórinisin ózinde kórsetpekte. Negizinde

sociallıq tarmoqlardıń tiykarǵı wazıypası dáslep shólkemlestirilgen waqıtlarda adamlarğa uzaqtaǵı tanısı menen baylanısıw, maǵlıwmat almasıw hám olar arasında óz ara onlayn sóylesiwde jolǵa qoyıw edi. Biraq, búgin olardıń funkciyaları barǵan sayın keńeyip barmaqta.

Tariyxqa názer taslasaq, dáslepki sociallıq tarmoqlardıń payda bolıwı internetteń oylap tabılıwı menen tıǵız baylanısh ekenligin kóremiz. Maǵlıwmatlarğa qaraǵanda, «Sociallıq tarmaq» atamasın 1954-jılı Angliyadaǵı «Manchester» mektebi oqıtıwshısı Djeyms Barnson [2] tárepinen adamlar menen baylanıs ornatiw quralı sıpatında engizilgen. Al, kompyuter texnologiyaları usılındaǵı birinshi sociallıq tarmaq bolsa, 1971-jılı AQSH húkimeti tárepinen islep shıǵılǵan. Pútkil dúnyadaǵı internetteń tiykarın quraǵan birinshi kompyuterler arasındaǵı tarmaq ARPA Net (Advanced Research Projects Agency Network) bolıp, áskerler tárepinen paydalanılǵan elektron pochta texnologiyası edi. Bul haqqında «Jurnalistika hám gálaba kommunikatsiya tiykarları» kitabınıń avtorları «1971-jılı elektron pochta jóneltpelelerin ámelge asırıw ushın arnalǵan birinshi programma jaratıldı» [3.196] - dep kórsetedi. Keyin, 1988-jılı fin studentı Yarko Oykarinen anıq waqıtta baylanısıw imkaniyatın jaratqan «IRC» texnologiyasını (Internet Relay Chat – Uzatılatuǵın internet-sóylesiw) oylap tapqan. 1991-jılı bolsa, inglis alımı Tim Berners-Li sebepli gálabalasqan Internet oylap tabılıwı áhmiyetli waqıya boldı. Al, 1995-jılı Rendi Konrad Classmates.com – zamanagóy tárizdegi birinshi sociallıq tarmaqtı jarattı. Koncepciya júdá úlken talapqa aylandı hám sol jılı Internettegi sociallıq tarmoqlardıń jedel rawajlanıwı baslanadı [4]. Búgingi kúnde bul tarmaq elege shekem dúnyadaǵı eń belgili tarmoqlardan biri bolıp, 50 millionnan aslam paydalanıwshıǵa iye. Sociallıq

tarmaqlardıń keń kólemde en jayıwı 2004-jıldan baslap keyingi dáwirge tuwra keledi. Usı jılı AQSHTa dúnyaǵa belgili bolǵan Facebook jámiyetlik tarmaǵına tiykar salındı. Demek, sociallıq tarmaqlar internetke 1995-jılı kirip kelip, 2004-jıldan baslap keskin rawajlanıw basqıshına ótti desek boladı.

Tán alıwımız kerek, internettiń payda bolıwı menen turmısımız, ásirese, kúndelikli mútájliklerimizden baslap, biznes hám menedjment, yuridikalıq, psixologiyalıq, medicinalıq sıyaqlı hám taǵı da basqa xızmetler hátteki, mámleketlik basqarıwı da virtual dúnyaǵa óte basladı. Yaǵnıy, barlıq rawajlanǵan mámleketler qatarı elimizde de internet tarmaǵınan kópshilik adamlar, ásirese, búgingi kúnde kópshilik jaslar sociallıq tarmaqlardan paydalanbaqta.

Al, búgingi kúnde bolsa, Ózbekstan xalqınıń internet xızmetinen paydalanıwshıları sanı 31 mlnnan astı. Bul tuwralı Ózbekstan Respublikası Sanlı texnologiyalar ministri Sherzod Shermatov óz bayanatında málimleme berdi [5].

Sociallıq tarmaqlar – bul internettegi platformalar hám veb-saytlar bolıp, olar arqalı adamlar bir-biri menen baylanıs ornatiw, maǵlıwmatlar almasıw, pikirler bildiriw hám kontent jaratiw imkaniyatına iye boladı.

Búgingi kúnde sociallıq tarmaqlardıń forması, strukturalıq dúzilisi, onıń iskerlik funkciyası, hám wazıypalardı orınlaw xızmetlerinen kelip shıǵıp – mazmunǵa tiykarlanǵan sociallıq tarmaqlar, xabarlasıw hám chatlar, professional tarmaqlar, forumlar hám bloglar dep klassifikaciyalaw múmkin. Bular óz gezeginde ishki bóliniwlerge iye.

1. Mazmunǵa tiykarlanǵan sociallıq tarmaqlar. Bul sociallıq tarmaqlarǵa tómendegishe túrlerdi kirgiziwi múmkin;

1.1. Veb-sayt – Bul paydalanıwshılardıń túrli maǵlıwmatlar yaki xızmetlerdi usınatuǵın bir yamasa birneshe veb-saytlardan ibarat struktura. Veb-saytlar túrli maqsetler ushın jaratıladı. Máselen, informaciya kórsetiw, sawda, oqıtıw, oynılar, interaktiv xızmetler hám basqalar.

1.2. Instagram. Súwretler hám videolar menen kontentti bólisiw ushın platforma.

1.3. YouTube – bul videomateriallar platforması bolıp, onda videobloglar, túsindiriwler hám kewil ashar videolar ushın keń paydalanıladı.

1.4. TikTok. Qısqa videolardı islep shıǵıw hám bólisiw ushın mólsherlengen tarmaq bolıp esaplanadı.

1.5. Pinterest. Súwretler, infografika hám ideyalar menen baylanıslı kontentti saqlaw hám bólisiw tarmaǵı bolıp tabıladı.

2. Xabarlasıw hám chatlar. Búgan sociallıq tarmaqlardıń tómendegisi túrlerin kórsetiwimiz múmkin:

2.1. Facebook. Bunda ózińizge unaǵan toparlarǵa aǵza bolıw, postlar jaratiw hám jańalıqlar menen bólisiw imkaniyatın beredi.

2.2. Twitter. Qısqa postlar (tvitler) arqalı xabarlasıw hám mashqalardı dodalaw.

2.3. WhatsApp. Bul sociallıq tarmaq túri xabarlasıw hám toparlarda islew ushın keń tarqalǵan messenjer sanaladı.

2.4. Telegram – messenjer, úlken toparlar hám kanallarda xabarlar tarqatiw ushın qolaylı bolǵan sociallıq tarmaq túri.

2.5. V kontakte (VK). Bunda hár qıylı kontentler menen ortaqlasıwı, xabarlar almasıwı, óz ara qatnasta bolıwı hám basqa tarmaqlar menen baylanısıwı múmkin.

2.6. Odnoklassniki (OK.ru). Baylanıs ornatiw menen birge, sociallıq kontent tarqatiw, marketing hám ǵalaba xabar quralı esaplanadı.

3. Professional tarmaqlar. Professional tarmaqlardı eki túрге bóliwimiz múmkin. Másenen: 3.1. LinkedIn. Bul professional baylanıs, biznes hám jumısqa baylanıslı materiallar ushın arnalǵan.

3.2. Xing: Germaniyada keń tarqalǵan, jumıs hám biznes penen baylanıslı tarmaq.

4. Forumlar hám bloglar. Bunıń tómendegishe túrleri bar.

4.1. Reddit – hár qıylı temalardaǵı toparlar hám pikirlerdi dodalaw ushın qollanıladı.

4.2. Quora – bul sociallıq tarmaq túri tiykarınan soraw-juwaplar platforması bolıp, adamlar óz bilimlerin bólesedi.

4.3. Google Classroom. Google Classroom onlayn tálim platforması bolıp, ol muǵallimler hám oqıwshılar ushın paydalanıwǵa mólsherlengen. Bul tarmaqta muǵallimlerge sabaqlardı shólkemlestiriw, tapsırmalardı tarqatiw, sabaq materialların tarmaq arqalı kóriw hám bahalaw imkaniyatın beredi.

Ózbekstanda sociallıq tarmaqlar hár qıylı auditoriyalar hám maqsetler ushın qollanıladı. Jaslar arasında Instagram, TikTok, YouTube hám Telegram ǵalabalasqan bolsa, jası úlken áwlad hám isbilermenler arasında Facebook, VKontakte, WhatsApp keń tarqalǵan. Álbette, hár bir tarmaqtıń óz auditoriyası hám paydalanıw maqseti bar. Solay etip, sociallıq tarmaqlar internet hám kompyuter texnologiyalarınń júzege keliwi menen birge payda bolıp, kúnnen kúнге rawajlanıp baratırǵanlıǵın kóremiz.

Ulıwmalastırıp aytqanda, búgingi kúnde sociallıq tarmaqlar turmısımızǵa tereń kirip barıp, jámiyettiń hár bir tarawlarındaǵı maǵlıwmatlardı

hám jańalıqlardı tarqatıw baǵdarındaǵı áhmiyetli qural bolıp xızmet etpekte.

Paydalanılǵan adebiyatlar

1. URL: Internet foydalanuvchilari soni 5.5 mlrdga yetadi. <https://protsess.uz/1481> (ko'rilgan sana 29.11.2024)
2. URL: Ijtimoiy tarmoqlarning paydo bo'lishi. <https://imomtermiziy.uz/uz/news/279> (ko'rilgan sana 16.02.2023)
3. Muminov F.A., Bekbawliev D.O hám basqalar. Jurnalistika hám ǵalaba kommunikaciya tiykarları. Sabaqlıq. – T.: «Yosh avlod matbaa». 2021. –V. – 196.
4. URL: Yoshlarning ijtimoiy tarmoqlar orqali mamlakat imijini oshirishdagi roli. <https://beruniyalimov.uz/archives/705>
5. URL: O'zbekistonda internetdan foydalanuvchilar soni 31 milliondan oshdi. <https://www.gazeta.uz/oz/2022/12/15/internet-users/> (ko'rilgan sana 15.12.2022)

REZYUME. Maqolada axborot asrida ijtimoiy tarmoqlarning paydo bo'lish va shakllanish boshqichlari, uning jamiyat rivojlanishidagi o'rni ham da ahamiyati o'rganilgan. Shuningdek, bugingi kundagi ijtimoiy tarmoqlarning xususiyatlaridan kelip chiqib, ularning klassifikatsiyasi va turlari ko'rsatib berilgan.

РЕЗИОМЕ. В статье изучены этапы возникновения и формирования социальных сетей в информационную эпоху, их роль и значение в развитии общества. Также на основе характеристик современных социальных сетей представлена их классификация и виды.

SUMMARY. The article examines the stages of the emergence and formation of social networks in the information age, as well as their role and significance in the development of society. Based on the characteristics of modern social networks, their classification and types are also presented.

ҚАРАҚАЛШАҚ ЭТНОСПОРТЫ ТҮРЛЕРИН ҒХҚ АРҚАЛЫ СӘЎЛЕЛЕНДИРИЎ МӘСЕЛЕЛЕРИ

Чаржаў Елмуратов – еркин излениўши

Ўзбекстан Журналистика ҳәм ǵалаба коммуникациялар университети

Таянч сўзлар: миллий ўйинлар, халқ ўйинлари, этносспорт, федерация, конфедерация, энциклопедия, ошиқ, бабки, ассоциация, қашарман топ, бейсбол, лапта.

Ключевые слова: национальные игры, народные игры, этносспорт, федерация, конфедерация, энциклопедия, асык, бабки, ассоциация, кашарман топ, бейсбол, лапта.

Key words: national games, folk games, ethnosport, federation, confederation, encyclopedia, asyk, babki, association, kasharman top, baseball, lapta.

Бүгинги күнде кең дүнья жәмийетшилигинде дәстүрий спорт илажлары менен халық ойындарын раўажландырыў, соның ишинде, усы жаңа атамадағы заманагөй халық спорт түри есапланған этносспортқа жоқары әхмийет қаратылмақта. Хәр халықтың этникасын, миллий қәдриятлары менен рән-бәрен дәстүрлерин өзинде жәмлеген бул спорт түри хәр қыйлы еллер арасында халықлардың дәстүрлерине хұрмет сезимлерин оятып, мисли халықаралық дослықты жырламақта. Соның менен бирге, усы тийкарда этносспорт туризми де раўажланып атыр.

Әхмийетлиси, этносспорт – халқымызды, әсиресе, өсип қиятырған жас әўладларды

физикалық ҳәм руўхый жақтан саламат, миллий өзликте аңлаў ҳәм оны мақтаныш етиў, соның ишинде, Ўатансүйиўшилиқ руўхында тәрбиялаўда үлкен әхмийетке ийе.

Ҳақыйқатында да, этносспорттың түп-тийкарында хәр бир халықтың келип шығыўы, турмыс шараяты ҳәм исенимлери, миллий үрп-әдетлери менен мәресимлери, сондай-ақ, кеўилашар ойындар менен майдан тамашаларының элементлери жатады.

Келиң дәслең, этносспорт термини, оның түсиниги және дүньяда ҳәм түркий халықлар арасында ǵалаба ен жайыўы ҳаққында қысқаша тоқтап өтемиз.